

**Ц**е біда, свідками якої стала більшість із нас. Чорнобиль чорною голкою пронизав нашу пам'ять і наші серця, поділивши життя на «до» і «після». 35 років ми живемо із цим боєм... За цей час про аварію написано чимало статей і книжок, знято художніх і документальних фільмів. Однак найточнішими і найяскравішими, як і раніше, залишаються спогади людей, у яких Чорнобиль забрав звичний життєвий уклад, віру, надію, любов.

Саме до свідчень очевидців тих подій ми пропонуємо звернутися сьогодні, згадуючи про ту страшну катастрофу. Вони дуже різні, однак по-своєму проникливі.

«Стан утоми, слабкість були нам незрозумілі, бо всі ми були молоді, здорові. Знали, звісно, що таке радіація, але ж вона не кусається, хіба що якийсь металевий присмак у роті. Горло роздуло так, що я не міг говорити, ніби за сильної ангіни. За добу на станції я втратив сім кілограмів. Узагалі-то, після Чорнобиля я колишньої ваги вже ніколи не набрав, і слабкість так і не минула».

**Володимир ТРИНСО**, пожежник, один із перших потрапив на ЧАЕС після вибуху

«Усім вагітним на малих термінах зробили аборти, породіль із малюками евакуювали в Одесу. Тоді я не намагалася зважати на настрої людей... Але зараз, згадуючи відселенців, я просто ціпеню: деякі люди покидали свої будинки лише з документами і... котиками в руках. Багато хто не встиг навіть діточок у дорогу зібрати, бо були на роботі, коли їхніх малюків відвезли в «чисту зону» просто з дитсадка. Назустріч нашим машинам гнали худобу, яку, кажуть, потім знищили. А ідучи з Прип'яті, ми бачили, що будинки, які господарі замкнули, вже зламали мародери, красиві села перетворилися на моторошну пустелю...»

**Валентина Єгорівна**, патронажна сестра, яка працювала в Чорнобилі

«Перший день на зараженій землі мені запам'ятався тим, що неможливо було дихати, без респіраторів роздирало горло. Дорогою до Чорнобиля паралельно з нами летіла зграя ворон (інших птахів там і не було), згодом від зграї птахів залишилося тільки кілька, решта попадали».

**Анатолій ЧЕМЕРИС**, ліквідатор аварії на ЧАЕС

«Уперше, коли сказали, що в нас радіація, то ми думали: це хвороба якась, хто захворіє — одразу помирає. Ні, кажуть, щось таке, що на землі ле-



**26 квітня 1986 року сталася найбільша техногенна катастрофа в історії людства — вибух на Чорнобильській атомній електростанції. Аварія на ЧАЕС досі залишається єдиною у світі, якій було надано сьомий рівень небезпеки.**

# Коли життя розпалося на атоми...

жить і в землю лізе, а побачити не можна. Звір, можливо, бачить і чує, а людина ні. А це неправда! Я бачила... Цей цезій у мене на горді валевся, поки дощ його намочив. Колір у нього такий чорнильний... Лежить і переливається шматочками... Прибігла з колгоспного поля й пішла на свій город... І такий шматочок синій... А за двісті метрів ще один... Завбільшки з хустинку, що в мене на голові. Крикнула я сусідці, іншим бабам, ми все обігали. Усі городи, поле навколо... Гектарів зо два... Може, чотири великі шматки знайшли... А один був червоного кольору... Назавтра посипав дощ. Із самісінького ранку. І до обіду їх не стало. Приїхала міліція, а вже не було чого показати. Тільки розповідали... Ми не дуже боялися цієї радіації... Коли б ми її не бачили, не знали, то, може, боялися б, а коли подивилися, то вже не так страшно. Міліція із солдатами трафаретки поставила. У кого біля будинку, де на вулиці — написали: 70 кюри, 60 кюри...»

**Зінаїда Євдокимівна**, самосва

«У парадній формі його засунули в целофановий мішок і зав'язали. І цей мішок уже поклали в дерев'яну труну... А труну ще одним мішком обв'язали... Целофан прозорий, але товстий, як клейонка. І вже все це помістили в цин-

кову труну, ледве втиснули. Тільки кашкет зверху залишився.

З'їхалися всі... Його батьки, мої батьки... Купили в Москві чорні хустки... Нас приймала надзвичайна комісія. І всім казала те саме, що віддати вам тіла ваших чоловіків, ваших синів ми не можемо, вони дуже радіоактивні і їх буде поховано на московському цвинтарі в особливий спосіб. У запаяних цинкових трунах, під бетонними плитами. І ви повинні цей документ підписати... Потрібна ваша згода... Як-що хтось обурювався, хотів відвезти труну на батьківщину, його переконували, що вони, мовляв, герої і тепер сім'ї вже не належать. Вони вже державні люди... Належать державі.

Сіли в катафалк... Родичі і якісь військові люди. Полковник із рацією... По рації передають: «Чекайте наших наказів! Чекайте!» Дві чи три години їздили Московою, кільцевою дорогою. Знову в Москву повертаємося... По рації: «На кладовище в'їзд не дозволяємо. Кладовище атакують іноземні кореспонденти. Ще почекайте». Батьки мовчать... Хустка в мами чорна... Я відчуваю, що непритомнію. Зі мною істерика: «Чому мого чоловіка треба ховати? Він хто? Убивця? Злочинець? Кримінальник? Кого ми ховаємо?» Мама: «Тихо, тихо, донечко». Гладить мене по голо-

ві, бере за руку. Полковник передає: «Дозвольте їхати на кладовище. З дружиною істерика». На кладовищі нас оточили солдати. Ішли під конвоем. І труну несли під конвоем. Нікого не пустили попрощатися... Самі родичі... Засипали миттєво. «Швидко! Швидко!» — командував офіцер. Навіть не дали труну обійняти. І — одразу в автобуси...

Миттєво купили й принесли зворотні квитки... Наступного дня... Весь час із нами був якийсь чоловік у цивільному, із військовою виправкою, не дав навіть виїти з номера й купити їжу в дорогу. Не дай боже, щоб ми з кимось заговорили, особливо я. Наче я тоді могла говорити, я вже навіть плакати не могла. Чергова, коли ми йшли, перерахувала всі рушники, усі простирадла... Тут же їх складала в поліетиленовий мішок. Напевно, спалили... За готель ми самі заплатили. За чотирнадцять днів...»

**Людмила ІГНАТЕНКО**, дружина загиблого пожежника Василя Ігнатенка

«Нам добре платили, але питання грошей як би не стояло. Зарплата моя — 400 карбованців, а там я отримував тисячу (у тих, радянських карбованцях). На той час великі гроші. Нам потім дорікали: «Гроші лопатою гребли, а повернулися — давай їм машини, мебелі гарнітури по-

за чергою». Прикро, звісно. Бо був і героїчний порив...»

Перед тим як їхати туди, страх з'явився. На короткий час. А там страх зникав... Наказ. Робота. Завдання. Мені було цікаво подивитися на реактор зверху, з вертольота: що там сталося насправді, який це має вигляд? Однак робити це забороняли. У картку мені записали 21 рентген, але я не впевнений, що це справді так. Принцип був найпростіший: прилітаєш у райцентр Чорнобиль, там сидить дозиметрист, за 10–15 кілометрів від станції, він вимірював фон. Ці вимірювання потім множили на кількість годин, які ми налітали протягом дня. Але я звіди піднявся на вертольоті й полетів на реактор: туди-назад, прохід у двох напрямках, сьогодні там — 80 рентген, завтра — 120... Уночі кружляю над реактором — дві години. Знімали в інфрачервоних променях, шматки розкиданого графіту на півці мов би «засвічувались»... Удень їх не можна було побачити...

Розмовляв із вченими. Один: «Я можу ось цей ваш вертоліт язиком вилізати, і зі мною нічого не станеться». А другий: «Хлопці, ви що без захисту літаєте? Життя собі вкорочуєте? Обшивайтесь! Обкльопуйте!» Порятунком потопельників — справа рук самих потопельників. Виклали сидіння свинцевими листками, вирізали нагрудні жиле-

ти... З тонкого листового свинцю... Та, виявляється, від одних променів вони захищають, а від інших — ні. Обличчя в усіх стали червоні, обпалені, не могли голитися. Літали з ранку до ночі... Робота. Важка праця. Вночі сиділи біля телевізора, саме тоді відбувся чемпіонат світу з футболу. Розмови, звісно, і про футбол.

Задумуватися ми стали... Як би не збрехати... Напевно, років за три-чотири... Коли один захворів, другий... Хтось помер... Збожеволів... Наклав на себе руки... Тоді почали задумуватися. А зрозуміємо щось, я думаю, за 20–30 років. У мене Афган (я там був два роки) і Чорнобиль (там був три місяці) — найяскравіші миті в житті...

Батькам не повідомляв, що направили в Чорнобиль. Брат випадково купив газету «Известия» і побачив там мій портрет, приносить матері: «На, дивись — герой!» Мати заплакала...»

**Олександр Михайлович**, мільйонер

«Вийшов уранці в садок, чогось не вистачає, якогось знайомого звуку. Жодної бджоли... Не чути жодної бджоли! Жодної! Що? Що таке? І другого дня вони не вилетіли. І третього... Потім нас повідомили, що на атомній — аварія, а станція ж поруч. Але довго ми нічого не знали. Бджоли знали, а ми ні...»

**Старий пасічник**

«Ми чекали, коли нам по телевізору пояснять... Розкажуть, як рятуватися. А черв'яки, прості черв'яки... Вони пішли глибоко в землю, може, на пів метра чи на метр. А нам же незрозуміло. Ми копали-копали... Жодного черв'яка не знайшли для риболовлі...»

**Рибалки чорнобильської зони**

«Ми від'їздили... Хочу розповісти, як прощалася з нашим будинком моя бабуся. Вона попросила батька винести з комори мішок пшона й розкидала його по саду: «Божим пташкам». Зібрала в сито яйця й виклала на подвір'ї: «Нашим коту і собаці». Нарізала їм сала. Витрусила з усіх своїх мішечків насіння: моркви, гарбузів, огірків, цибулі-чорнушки... Різних кольорів... Розсипала по городу: «Нехай у землі живе». А потім вклонилася хаті... Вклонилася сараю... Обійшла й вклонилася кожній яблуниці...»

А дідусь, коли ми йшли, скинув шапку...»

**Катя ШЕВЧУК**, 14 років

У матеріалі використано фрагменти книжки Світлани Алексєвич «Чорнобильська молитва».